

Ruokaosasto/Mary Auli Väänänen

10.2.2020

Luonnonvaraosasto/Elka Timo Halonen

Tarkastusvaliokunta
Eduskunta

Viite Asiantuntijakutsu Tarkastusvaliokuntaan keskiviikko 12.2.2020 klo 11.30 / K 18/2019 vp

Teema: Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomukseen eduskunnalle 2019 sisältyy luku 3, jonka otsikkona on: Julkisia cleantech-hankintoja voidaan kirittää hallinnon yhteisellä strategialla ja riskienhallinnalla.

Maa- ja metsätalousministeriö katsoo julkisten hankintojen olevan väline, joilla voidaan tukea kestävyys-, erityisesti ympäristötavoitteiden saavuttamista ja VTV:n kannanottojen ja suositusten olevan oikeansuuntaisia ja kannatettavia tavoitteita julkisten hankintojen kehittämiseksi.

Valtioneuvoston hankintoja koskevien periaatepäätösten ja strategisten linjausten vaikuttavuutta hankintoihin niin valtionhallinnossa kuin etenkin kunnissa tulisi kehittää lisäämällä kuntien sitouttamista esim. Kuntaliiton toimesta ja jalkauttamalla strategiset linjaukset maakuntiin ja kuntiin paremmin.

Maa- ja metsätalousministeriö pitää suosituksen ehdotusta kansallisesta hankintastrategiasta tärkeänä, ja näkee sen riittävän ja systemaattisen jalkauttamisen sekä valtiolla että kunnissa merkittävänä. Myös suositus yhteisistä kansallisista konkreettisista ympäristötavoitteista on kannatettava tavoite.

Maa- ja metsätalousministeriö pitää ympäristötavoitteisiin liittyvien strategialinjausten huomioimista hankintaorganisaatioiden hankintastrategiassa tärkeänä, ja tavoitteiden toteutumista tulisi seurata. MMM katsoo, ettei hankintoja nähdä riittävästi merkittävänä organisaation strategian toteuttamisen välineenä. Hankintoja ei usein seurata eikä hankintoja kehitetä riittävästi. Hankintaosaamisessa ja hankintojen resursoinnissa on useissa kunnissa puutetta. Hankintaosaamisen kehittämiseen tulisi panostaa, ja kunnissa olisi tärkeä pystyä tarkastelemaan hankintoja laajemmin kokonaiskestävyyden näkökulmasta, ei pelkästään kustannusvaikutuksena tietyllä toimialalla.

Toimenpiteitä ympäristöystävällisempien hankintojen edistämiseksi

Ruoka

Maa- ja metsätalousministeriö on toimeenpannut ja jalkauttanut v. 2016 annettua Vnp:tä vastuullisista elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoista useilla toimenpiteillä sekä seurannut Vnp:n vaikuttavuutta. Periaatepäätos linjasi, että valtion elintarvikehankinnoissa otetaan tehostetusti huomioon ympäristön kannalta hyvät viljelymenetelmät, eläinten hyvinvointi ja terveys sekä elintarviketurvallisuus. Periaatepäätos antoi vahvan signaalin myös muille julkisille toimijoille ottaa hankinnoissa vastuullisuuskysymykset huomioon.

MMM tilasi Motiva Oy:ltä Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin -julkaisun (v. 2017) tukemaan vastuullisten ja kestävien elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen hankintaa ja konkretisoimaan hankintakriteereitä. Opasta jalkautettiin kiertueella ympäri Suomea. Edellä mainittu Vnp ja opas tukevat myös valtioneuvoston

periaatepäätöksinä hyväksytyjen, ja edelleen jatkuvien lähiruoka- ja luomuohjelmien tavoitteita lisätä lähi- ja luomuruoan käyttöä julkisissa ruokapalveluissa.

Vuonna 2018 tehdyn kyselytutkimuksen perusteella Vnp:n mukaisia vastuullisuuskriteereitä oli otettu käyttöön julkisissa elintarvikekilpailutuksissa osassa tuoteryhmiä, mutta oppaan käyttöönottoa ja tunnettavuutta tulee edelleen lisätä.

Maa- ja metsätalousministeriöön palkattu määräaikainen (2019-2022) erityisasiantuntija tukee sekä hallitusohjelman että luomu- ja lähiruokaohjelmien tavoitteita kestävien elintarvikehankintojen, luomu- ja lähiruuan lisäämiseksi julkisissa elintarvikehankinnoissa. Erityisasiantuntija muun muassa kiertää kunnissa edistäen vastuullisten elintarvikekriteerien käyttöä tarjouskilpailuissa ja neuvoo ja opastaa toimijoita. Samalla hän kartoittaa julkisia elintarvike- ja ateriapalveluhankintojen vastuullisuuden kehittämistä tukevia toimenpiteitä. Asiantuntija on osaltaan toimeenpanemassa hallitusohjelman monia julkisiin hankintoihin liittyviä kirjauksia. Vuonna 2020 on tarkoitus uusia ja päivittää julkisten elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen arviointiperusteita, sekä näihin liittyvät ohjeistukset.

Biotalous ja puhtaat ratkaisut

Maa- ja metsätalousministeriön aloitteesta ja johdolla valmisteltiin Valtioneuvoston tutkimus- ja selvityshanke, jossa tutkittiin ja kehitettiin uusia keinoja, joilla julkisille hankinnoille voitaisiin edistää biotalouden ja puhtaiden ratkaisujen yhteiskunnallisia vaikuttavuustavoitteita. Hankkeen tuotoksensa syntyi ns. hankintojen Green deal-malli. Lisäksi hanke suositteli mm. vaikuttavuusinvestointimallin soveltamista ympäristötavoitteiden edistämiseen.

Ministeriö osallistui aktiivisesti kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen osaamiskeskuksen (KEINO) perustamistyöhön yhdessä työ- ja elinkeino sekä ympäristöministeriön kanssa. KEINO:ssa on mm. kehitetty edelleen julkisten hankintojen Green Deal-mallia. Julkisten hankintojen Green Deal -sopimus on vapaaehtoinen, hankintoihin kohdistettu sitoumus, jonka hankintayksikkö solmii valtion osapuolen kanssa. Sopimusmallia on kehitetty yhteistyössä hankintayksiköiden ja ministeriöiden kanssa hollantilaisen Green Dealin, ruotsalaisten tilaajaryhmäkonseptin ja tanskalaisten Gronne Inko-konseptien kautta.

Green Deal-mallista kevyemmäksi työkaluksi on kehitetty hankintojen kehittämisryhmiä. Nämä ovat julkisista hankkijoista koostuva väliaikainen ryhmittymä, joka muodostuu yhteisten hankintatarpeiden ympärille. Toiminta keskittyy erityisesti hankintojen valmistelu- ja suunnitteluprosessin kehittämiseen. Kehittäjäryhmissä hankintayksiköt voivat kehittää malleja ja kokeilualustoja myös yhdessä tutkimusorganisaatioiden ja elinkeinoelämän kanssa. Green Deal- ja hankintojen kehittämisryhmämallien tavoitteena on, että julkinen sektori voi toimia merkittävänä markkinoiden avaajana uusille ratkaisuille. Maa- ja metsätalousministeriö on edistänyt julkisen vesihuoltoteeman osalta kuntien ja kaupunkien tavoitteellista yhteistyötä hankinnoissa. Vuoden 2019 lopussa perustettiin vesihuoltolaitosten hankintojen kehittämisryhmä, joka keskittyy erityisesti vesihuollon digitalisointiin.

Ministeriö on selvittänyt yhteistyössä Sitran sekä Luken ja Syken kanssa vaikuttavuusinvestointimallin soveltamismahdollisuutta ympäristötavoitteiden edistämiseen. Mallissa julkinen sektori asettaa hankinnalle selkeät, etukäteen sovitut vaikuttavuus- ja taloudelliset tavoitteet sekä maksaa vain saavutetuista tuloksista, joiden toteutumista mitataan. Yksityiset ja institutionaaliset sijoittajat rahoittavat tarvittavat toimet ja kantavat taloudelliset riskit.

Maa- ja metsätalousministeriön johdolla on valmisteltu vaikuttavuusinvestointihankintaa, jonka tavoitteena on ratkaista kotieläinten lantaan liittyvä ympäristöongelma Saaristomeren valuma-alueella ja kääntää ongelma uudeksi liiketoiminnaksi. Tavoitteena on saada aikaan markkinaehtoisesti toimiva kierrätyslannoitemarkkina ja vähentää merkittävästi Saaristomereen päätyviä ravinnepäästöjä. Hankkeesta syntyvinä mitattavina hyötyinä tavoitellaan kasvavaa kierrätyslannoitteiden liiketoimintaa ja matkailua sekä Suomen ravinneomavaraisuuden ja Saaristomeren veden laadun parantumista. Hankinnan vaikutusarviointi valmistuu keväällä 2020, jonka jälkeen voidaan päättää sen mahdollisesta toteutuksesta.

Maa- ja metsätalousministeriö käynnistää keväällä 2020 Euroopan meri- ja kalatalousrahaston puitteissa kehitystyön, jonka tavoitteena on kehittää ja ottaa käyttöön tulospäristeisia rahoitus- ja hankintamalleja kalatalouden ja laajemminkin vesiympäristön kunnostukseen liittyen. Tulospäristeisia rahoitusmalleissa julkinen rahoitus perustuu osin tai kokonaan hankinnan tai hankkeen tuloksellisuuteen tai vaikuttavuuteen. Esimerkkejä ovat julkiset hankinnat, joissa toimittajalle maksetaan suoriteperusteen sijaan tulospäristeisesti, challenge-tyyppiset kilpailut, vaikuttavuusinvestointihankkeet tai avustushankkeet, joissa avustuksen saamiseen kytkeytyy tulospäristeisia ehtoja tai palkkioita. Suoritteen hankkimisen sijaan keskeistä on halutun vaikuttavuuden tai tulosten saavuttaminen sekä niiden pysyvyyden seuranta.